

Invited Paper / Davetli Yazı

Türkçe Akademik Yazımda Çeviri ve Terim Sorunları

Sinem Canım-Alkan^{†1}

¹ (Çeviribilim Bölümü, Edebiyat Fakültesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Türkçe akademik makale yazarken, uluslararası literatürden yapılan alıntılar ya da Türkçesi önerilmemiş veya genel kabul görmemiş kavramları, terimleri, teori, model ve ölçek adlarını çevirmek pek çok bilim insanının karşı karşıya kaldığı ortak bir sorundur. Hangi Türkçe karşılığı kullanacağına karar verememek kimi zaman yapılan araştırmaların yayına dönüşme sürecini de önemli ölçüde uzatabilmektedir. Diğer taraftan, aceleye getirilen çeviri kararları bilim dilinde dil ve terim tutarsızlığı sorununa neden olmakta, bunun sonucunda bilim diline zarar vermekte ve iletişim sorunları doğurmaktadır. Oysa bilindiği üzere, dil bir iletişim aracıdır ve bu aracı kullanırken hedeflenen dilin iletişimi zorlaştırması değil iletişime aracılık etmesidir. Kuşkusuz aynı durum çeviri için de geçerlidir; çevirilerin iki farklı kültür arasında iletişime aracılık eden, iletişimi kolaylaştıran bir rol üstlenmesi beklenir.

Bu yazıda, girişte ele alınan sorunun çözümüne yönelik birtakım yöntem önerileri sunulması hedeflenmiştir. Bu önerilerden var olan sorunları bir solukta çözmesini beklemek gerçekçi olmaz. Ancak sorunu dile getirmek, sorunu çözmeye yönelik düşünmek ve başka bilim insanlarını da bu konuda düşünmeye teşvik etmek bizce son derece önemlidir. Önerilere geçmeden önce, sorunların kökeninde yatan en temel nedenin çevirinin doğası olduğunu söyleyebiliriz. Çeviri kültürler arası iletişimi sağlayan bir araçtır. Kültürler arası ilişkiden söz ettiğimizde herhangi bir kültürün bir diğer kültürle eşitliğinden söz etmekse olanaksızdır. İşte kültürler arasında birebir eşitliğin olmaması bir kültürdeki duygu, düşünce ya da durumların diğer kültüre olduğu gibi aktarılamamasını beraberinde getirmektedir. Kültürler arası eşitlikten söz edemediğimize ve yakın gelecekte söz edemeyeceğimize yani sorunun öncelikli nedenini

ortadan kaldıramayacağımıza göre sorunla başa çıkma, çözüm geliştirme yollarına gitmekte fayda vardır.

Kavramları, terimleri, teori, model ve ölçek adlarını Türkçeye çevirirken uygun ya da çeviribilim diliyle ifade edecek olursak işlevsel çözümler geliştirebilmek önemlidir. Burada işlevsel çözümlerle iletişimi aksatmayan, aksine kolaylaştıran çözümü kast ediyoruz. Aynı zamanda bu çözümün Türkçeyi besleyen, zenginleştiren ve dilimizin yapısına, kurallarına uygun bir çözüm olması beklenir.

Çözüm geliştirirken, öncelikle yapılması gereken karşılaşılan yeni kavram, teori, terim, model ya da ölçeğin analiz edilmesi ya da çözümlenmesidir. Bunun için de kapsamlı bir araştırma yapılması gerekir. Çünkü söz konusu sözcüğün anlam alanını kavramak önemlidir. Sözcüğün ait olduğu dil ve kültürde nasıl bir anlam yüklendiğini kavradıktan sonra Türk kültüründe ona Türkçe bir karşılık önerilip önerilmediği araştırılmalıdır. Bu araştırmayı yapmadan hızlıca geliştirilen çözümler bilim dilinin gelişimine zarar verir. Araştırma yapıldığında çok sayıda öneri ile karşılaşılabılır. Bu durumda hangi önerinin anlamı doğru ve eksiksiz aktardığı, dile uygun olduğu, yaygınlaştığı ya da yaygınlaşma eğiliminde olduğu sorgulanmalıdır. Kimi zaman hiçbir öneri ile karşılaşılmayabilir ya da var olan öneriler bilim insanı tarafından işlevsel bulunmayabilir. Bu noktada bilim insanının bir öneri getirmesi beklenir. Çünkü hem konunun uzmanı ve hem de anadiline ve yabancı diline hakim olan kişi odur. Dilsel destek gerektiğinde dil uzmanları ya da dil üzerine çalışan bilim insanlarından yardım istenebilir. Ancak konu uzmanlığı olmayan bir kişinin dil uzmanlığı olsa dahi tek başına geliştireceği öneriler kimi zaman işlevsel çözümler olmayabilir.

† scanim@istanbul.edu.tr (S. Canım-Alkan)

Bilim insanının bütün çözüm seçeneklerini değerlendirdikten sonra bir karar vermesi ve bu kararın gerekçelendirilebilir olması gerekir. Sıkça ifade edildiği üzere her karar bir vazgeçişir ve aynı zamanda risk almazdır. Verilen karar beklenen hedefe ulaşmayabilir de. Kararın başarısı ancak karar dile geçirilip toplum ya da ilgili bilim alanının insanları arasında dolaşımaya girdikten sonra anlaşılabilir.

Terim sorunları konusu araştırma alanımız olan Çeviribilimde de ilgi göre bir konudur. Çevirmenlerin terim sorunları ile karşılaştıklarında ne gibi çözüm önerileri geliştirdikleri tartışılmalıdır. Bu alanda çalışma yapan Türk akademisyenlerden Mine Yazıcı'nın, Yazılı Çeviri Edinci (2007) adlı kitabında çevirmenlerin yabancı bir terimle karşılaştıklarında birtakım yöntemlerle çözüm ürettiklerini ele alır. Bu yöntemlerden bazıları yabancı terimi doğrudan aktarma, Türkçe sesletime uyarlama (örneğin global, lansman), yeni terim üretme (örneğin target locale için hedef yer, selfie için özçekim), açıklama ya da açıklama (örneğin özçekim yerine cep telefonu ile kendinin fotoğrafını çekmek de denebilir), kültürel dengini bulma (Bir teriminin profesyonel veya akademik alandaki kullanımı yerine gündelik kültürel olarak türetilmiş dengini bulmaktır. Örneğin "word of mouth marketing" in kulaktan kulağa pazarlama olarak çevrilmesi) şeklindedir.

Yazıyı bitirmeden önce bilim insanının dile karşı sorumluluklarını kısaca hatırlatmak istiyoruz. Kuşkusuz dil yaşayan ve evrilen bir varlık. Dillerin birbiriyle etkileşime girmesi ve birbirinden etkilenmesi, alışverişlerin olması kaçınılmazdır. Bir tarafta bu alışverişler devam ederken bilim insanı da dili özenli kullanmaya dikkat etmelidir. İki dili de iyi bilen ve konu uzmanı bireyler olarak bilim insanlarının dile sahip çıkması, sorumlu ve yönlendirici olması gerekir. Öz Türkçe kullanımına özen gösterilmeli ancak bu zorlama ya da takıntı haline getirilmemelidir. Çünkü dil daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir iletişim aracıdır ve araç değil engel haline geldiğinde, iletişim aksadığında dil üstlendiği rolünü gerçekleştiremez. Hatırlanması gereken bir diğer nokta da dilin yapma bir varlık olduğudur. Yabancı dilleri kullanırken karşımıza çıkan terimler de yapmadır. Kullanıla kullanıla yaygınlaşmış ve doğallaşmışlardır. Zannediyoruz "Türkçe'de bu terime ne desem yabancı terimin doğallığını yakalayamayacağım, yetersiz kalacak." cümlesine benzer cümleler bugüne değin çokça bilim insanı tarafından söylenmiştir. Oysa yabancı dillerde karşılaşılan terimlerin de bir zamanlar kulağa yapay geldiği ancak kullanıldıkça dilde yerini sağlamlaştırdığı hatırlanmalıdır. Çünkü hiçbir dil sözcük üretme, terim yapma konusunda diğerinden daha aşağı ya da üstün değildir. Diller işlendikçe gelişir, zenginleşir. Bilim dilinin geliştirilmesi ve dilsel tutarlılığın sağlanması için şu öneriler getirilebilir:

- Ana dilde de üretim yapma,
- Terim/yöntem/kavram/model/ölçek adlarını Türkçeleri ile birlikte öğrenme ve öğretme,
- Yayınlarında terim/yöntem/kavram/model/ölçek adı üzerine tartışma yapma,
- Bilimsel kitaplara/kitap bölümlerine terimce ekleme,
- Sözlük kullanma, yazım kılavuzu kullanma.

Bu yazı, 30 Mart 2016 tarihinde İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde fakülte dergisinin organizasyonu çerçevesinde gerçekleştirdiğim "Türkçe Akademik Yazımda Çeviri ve Terim Sorunları" başlıklı konuşmamın kısa bir dökümü olarak değerlendirilebilir. Yazının işletme alanındaki çeviri ve terim sorunları ya da daha kapsamlı ifade edilecek olursa dil sorunlarının daha fazla tartışılmasına ve ortak çözümler geliştirilmesine katkıda bulunacağını umut ediyorum.

Editörün notu:

Üniversitemiz Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Anabilim Dalı öğretim üyesi Sinem Canım-Alkan, 30 Mart 2016 tarihinde dergimizin ev sahipliğinde fakültemizde Türkçe akademik yazım sorunları üzerine bir seminer vermiş; akademik çalışmalarımız sırasında sıklıkla karşılaştığımız çeviri sorununa ilişkin görüş ve çözümlerini bizlere sunmuştur. Ardından dergimizde bu konuya ilişkin bir yazı yayınlaması için yaptığımız daveti kabul etmiş ve yukarıdaki makaleyi kaleme alarak görüşlerini dergimiz okurlarıyla da paylaşmıştır. Kendisine gösterdiği bu değerli çabalar nedeniyle içtenlikle teşekkür ediyoruz.

Sosyal bilimlerde ve özellikle işletme alanında çeviri, İngilizce dışında kalan dillerde yapılan akademik çalışmalarda büyük bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Bir kavramın Türkçe karşılığı olarak birden fazla sözcüğün kullanılması, örnek olay analizlerinde ve kullanılan ölçeklerde gerek dil gerek sosyokültürel nedenlerden kaynaklanan anlam kargaşasına yol açmaktadır. Öte yandan çeviri sorunu, hiç kuşkusuz akademik yaşamımız boyunca yaptığımız çalışmaları etkilemekte; araştırma sorusunu ortaya koymamızı veya bulgular hakkında yorum yapmamızı güçleştirmekte ve en önemlisi, kendi dilimizi konuşan araştırmacılara veya öğrencilere bilgi aktarmamızı ve onlarla verimli tartışmalar yürütmemizi engellemektedir. Dergi ekibi olarak bu konunun yaşamsal öneme sahip olduğunu düşündük ve buna yönelik gerçek anlamda bir farkındalığın oluşmasını hedefledik. Yakın gelecekte bu sorunun ele alındığı etkin bir tartışma platformunun oluşmasını ümit ediyoruz.